

Г.В.КОВАЛЕВСЬКИЙ, д-р екон. наук, Т.В.КАЗАК
Харківська державна академія міського господарства

НОВА КОНЦЕПЦІЯ, МОДЕЛЬ І ПРОГРАМА СИСТЕМНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Розглядаються на прикладі Харківської області нова концепція, модель і програма розвитку регіону.

Регіони України здійснюють перехід до нового, сучасного типу регіонального управління. Проте до цього часу не розроблені концепція, модель і програма стратегічного планування і реформування регіональної економіки, її інфраструктури, а також організаційного, правового, інформаційного, екологічного та соціального забезпечення регіонального менеджменту і маркетингу.

Аналіз світового досвіду регіонального планування і прогнозування показує, що в існуючих планах і прогнозах розвитку регіонів нашої країни не враховуються в достатній мірі новітні досягнення США, Європейського Союзу і країн з перехідною економікою Центральної Європи у сфері стратегічного планування, системного аналізу, регіонального менеджменту, маркетингу, сучасних інформаційних технологій (включаючи всесвітню систему INTERNET), регіональної інноваційної та інвестиційної політики. Не використовуються належною мірою правові й бюджетні рекомендації Європейської Хартії місцевого самоврядування, а також світовий досвід впровадження регіональних проєктів на базі зонінгу.

Аналіз розвитку Харківської області за 10 років (з 1990 до 2001 рр.) свідчить про необхідність нового підходу до розробки і впровадження "Програми розвитку Харківської області на період до 2010 року".

Традиційно з 60-х років минулого століття програми розвитку регіону за змістом і назвою були типу "Програми соціально-економічного розвитку певної області на визначений період". Але в ХХІ ст. інформаційну, менеджерську, юридичну чи екологічну складові частини сучасної регіональної програми ніяк не можна віднести до економічної чи тільки до соціальної сфери діяльності. Відомо, що інформація, менеджмент, юридичне і екологічне забезпечення використовуються як в економіці (наприклад, у промисловості, сільському господарстві і т. ін.), так і в соціальній сфері (в наданні різноманітних послуг), а також в дослідженні фізичних, хімічних, біологічних, математичних та інших явищ і процесів. Тому інформація та інформаційні системи, менеджмент, право і екологія є такими ж самостійними скла-

довими частинами загального розвитку будь-якого регіону (області), як економіка чи соціальна сфера.

Сучасна регіональна програма повинна охоплювати всі складові частини розвитку регіону, а не вибирати тільки “економічне” чи “соціальне”. Тому ця програма може бути тільки програмою *системного* розвитку регіону. Відомо також, що сучасний регіон є комплексом різноманітних систем: економічних, соціальних, юридичних, житлово-комунальних, транспортних, містобудівельних, енергетичних, екологічних, інформаційних тощо. Всі ці системи ефективно діють тільки в умовах *єдиного* злагодженого регіонального комплексу. Інтеграція різноманітних регіональних систем дозволяє одержати додатковий маржинальний ефект – ефект від взаємодії цих систем.

Тому пропонується нова за змістом і назвою комплексна програма розвитку регіону – “Програма системного розвитку регіону” (наприклад, “Програма системного розвитку Харківської області до 2010 року”). Науковою основою такої Програми може бути новий *інтегральний системний підхід (ІСП)*, що об’єднує регіональні системи в єдиний комплекс – єдину систему. Поряд з цим ІСП інтегрує новітні досягнення всіх країн світу на основі синтезу методології системного аналізу, регіонального менеджменту, маркетингу, стратегічного планування, господарського права, а також досвіду впровадження реальних програм розвитку регіонів, що накладаються на сукупність об’єктивно існуючих ресурсів, систем обмежень і пріоритетів.

Згідно з методологією ІСП всі проблеми регіону повинні вирішуватися за допомогою комплексних систем. Комплексна система – це комплекс органічно взаємозв’язаних, цілеспрямовано сформованих елементів систем, що призначені для вирішення найважливіших і найскладніших проблем розвитку регіону.

В ІСП комплексні системи виконують функцію наукового методу для практичного застосування цього нового підходу. Метод комплексних систем щодо проблем розвитку регіону вперше розроблений у цій науковій праці. Використання окремих локальних систем розглянуто у попередніх наших роботах [1-3].

Комплексна система, рекомендована для вирішення проблем регіону, складається з таких 12 (чи більшого числа дрібніших) елементних, локальних систем:

1. Перша за важливістю і черговістю розробки елементарна, локальна система $\{U_1\}$ – система цілей.

Головною метою Програми системного розвитку Харківської області до 2010 року (а також інших регіонів України) повинно стати

зростання нових показників – валового регіонального продукту (ВРП) в цілому і в перерахунку на душу населення області (у порівнянних цінах і твердій валюті). Складовою частиною ВРП є доходи. Тому частковими, локальними цілями окремих галузей і сфер діяльності в галузевих регіональних програмах, а також у бізнес-планах підприємств і організацій є зростання доходів.

Зростання доходів характеризує економічну ефективність. Найважливішим показником якості життя населення регіону є величина споживання валового регіонального продукту в розрахунку на душу населення. Цей показник характеризує кінцеву ефективність для населення роботи усієї сфери матеріального виробництва (продуктів) і сфери послуг регіону.

2. Друга елементна система $\{Z_J\}$ – система ресурсів, які потрібні для вирішення проблем регіону (для виконання комплексу регіональних програм, заходів тощо). Найважливіші ресурси: фінансові, матеріальні, енергетичні, технічні, природні, трудові, наукові, інформаційні.

Пропонуються додаткові фінансові ресурси з доходів нового сектора регіональної економіки – доходів сектора регіонального бізнесу (за участю вітчизняних фізичних і юридичних осіб). Поряд з цим використовуються всі види інших ресурсів.

3. Третя елементна система – система обмежень $\{O_K\}$. Найважливіші обмеження: юридичні, ресурсні (в кількості та якості наявних ресурсів), психологічні тощо.
4. Система пріоритетів $\{F_P\}$ – пріоритетні регіональні програми і заходи, пріоритетні напрямки фінансування, пріоритетні ділові партнери тощо.

Для виявлення пріоритетів у фінансуванні доцільно визначити рейтинги інвестиційної привабливості (РПІ) тих чи інших регіональних програм, заходів, окремих підприємств та організацій.

5. Система інформації $\{Y_E\}$. Для вирішення будь-якої проблеми, виконання регіональних програм потрібно мати інформацію. Система інформації охоплює інформаційні банки даних, систему ЕОМ, інформаційні засоби зв'язку, інформаційно-аналітичні служби, персонал тощо.
6. Система моделей для найважливіших відібраних показників інформації – індикаторів регіональних програм, заходів тощо $\{X_K\}$.

7. Система аналізу відібраної інформації $\{A_X\}$. Включає систему методів аналізу, критеріїв та результатів аналізу інформації.
8. Система первісних програм (планів) і прогнозів удосконалення розвитку регіону в цілому та його окремих локальних (галузевих) систем $\{P_1\}$. Ця система розробляється на базі попередньої системи аналізу інформації.
9. Система пробного впровадження первісних програм і прогнозів розвитку регіону $\{T_{P_1}\}$. Пробне впровадження дозволяє уникнути помилок, які неможливо заздалегідь передбачити в первісних програмах та прогнозах.
10. Система остаточних (оптимізованих) програм та прогнозів $\{P_2\}$ удосконалення комплексного розвитку регіону. Ця система розробляється на базі виправлення помилок на стадії пробного впровадження.
11. Система організаційних (менеджментських), юридичних та інших заходів щодо впровадження остаточних регіональних програм і прогнозів $\{R_2\}$.
12. Система контролю за впровадженням вказаних регіональних програм і прогнозів $\{L_R\}$.

Комплексну систему для розробки кожної з програм системного розвитку регіону (області) можна записати у формі короткої математичної моделі, що складається з 12 наведених вище локальних, елементних систем:

$$S_1 = \sum: \{ \{U_1\}, \{Z_J\}, \{Q_k\}, \{F_P\}, \{Y_E\}, \{X_K\}, \{A_X\}, \\ \{P_1\}, \{T_{P_1}\}, \{P_2\}, \{R_2\}, \{L_R\} \},$$

де S_1 – комплексна система для першої регіональної програми, прогнозу чи заходу (комплексну систему S наповнюють 12 відповідними специфіці регіональної програми, прогнозу чи заходу локальними системами: конкретними цілями, ресурсами, обмеженнями у формі граничних показників тощо); \sum : – знак суми локальних систем. Вказує, що кожна комплексна система об'єднує (немовби підсумовує) локальні системи. Усі локальні системи доповнюють одна одну, вони взаємозв'язані єдністю цілей розвитку регіону (див. систему цілей), спільністю об'єкта, що розглядається (певний регіон), єдністю наявних ресурсів, факторів тощо.

Проведений системний аналіз на базі ІСП дозволив виявити ос-

новні локальні системи (локальні галузеві регіональні програми й заходи), які доцільно об'єднати в таких розділах єдиної комплексної "Програми системного розвитку Харківської області до 2010 року":

Розділ 1. Системний аналіз розвитку Харківської області (аналіз історії, ресурсів, особливостей, інфраструктури області).

Розділ 2. Концепція системного розвитку Харківської області (найважливіші загальні концептуальні положення стратегії системного розвитку області).

Розділ 3. Підвищення якості життя населення області (локальні системи розділу: система цільових показників підвищення якості життя населення області, система обмежень і пріоритетів у підвищенні якості життя, система потрібних ресурсів для підвищення якості життя, система соціального захисту населення області, забезпечення зайнятості, забезпечення населення житлом та житлово-комунальними послугами, забезпечення послугами зв'язку, система розвитку освіти, охорони здоров'я і демографічна політика, система охорони навколишнього середовища (екологія), розвитку культури, мистецтва, духовності, релігії, розвитку фізичної культури, спорту, відпочинку населення, система туризму і т. ін.).

Розділ 4. Розвиток економічного потенціалу області (локальні системи розділу: система цільових показників і система пріоритетів економічного розвитку області, система економічних ресурсів і ресурсозбереження, фінансове забезпечення Програми, система рейтингів інвестиційної привабливості (РІП), прогностичний баланс прибутків і витрат області, розвиток інвестиційної і банківської діяльності, розвиток торгівлі і побутового обслуговування населення, системний розвиток і структурна перебудова економіки, промисловості, сільськогосподарського комплексу, системний розвиток науки та інноваційної діяльності, системний розвиток міжнародної економічної діяльності і т. ін.).

Розділ 5. Життєзабезпечення області (локальні системи розділу: система розвитку будівництва та інфраструктури області (зонінг, кадастри і т. ін.), система розвитку житлового господарства, його реформування, система розвитку водопостачання і водовідведення, система роздільного збору і утилізації твердих побутових відходів, розвиток транспортної системи, розвиток енергетичної системи (забезпечення системи теплопостачання і електропостачання тощо).

Розділ 6. Правове забезпечення програми (локальні системи розділу: розвиток системи права, адміністративна реформа, система забезпечення суспільної та особистої безпеки, розробка і прийняття спеціального нового закону України "Про програму системного роз-

витку Харківської області до 2010 року ” для правового захисту тих положень Програми, які ще не врегульовані чинним законодавством України, та інші).

Розділ 7. Організаційне, інформаційно-аналітичне та рекламне забезпечення Програми (локальні системи розділу: удосконалення системи регіонального управління (менеджменту), кадрове забезпечення регіону, розвиток інформаційно-аналітичної системи регіону (розробка єдиної інформаційно-аналітичної системи області, створення загально-регіонального банку даних і банку знань про певну область (наприклад, про Харківську область), про її зонінг, юридичних і фізичних осіб тощо), розвиток рекламної системи і нового регіонального рекламно-інформаційного агенства “Харківський регіон” (включаючи створення Web-сторінок про регіон і “Програму системного розвитку Харківської області до 2010 року”), створення сучасної системи регіонального моніторингу (включаючи моніторинг економічного, соціального і екологічного стану Харківської області).

Отримано 23.10.2001

ББК 65.9 (4 Укр)

М.О.СОКОЛОВ, канд. екон. наук

Харківська державна академія міського господарства

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Розглядаються напрямки удосконалення регіональної економічної політики, дається визначення цього поняття.

Державна регіональна політика – це система заходів, що здійснюються органами державної влади з метою забезпечення управління політичним, економічним і соціальним розвитком окремих регіонів і адміністративно-територіальних одиниць. Обґрунтування та впровадження державної регіональної політики є важливим інструментом захисту національних інтересів, державного будівництва, розвитку державного і адміністративно-територіального устрою, забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку. Державна регіональна політика спрямовується на досягнення вказаних цілей та завдань, серед яких виділяються пріоритетні. Цілі державної регіональної політики України повинні, на наш погляд, виходити з двох основних тенденцій суспільного розвитку: перша з них пов'язана з централізацією, об'єктивними потребами зміцнення загальних основ української державності, друга – із децентралізацією, тобто з потребами розвитку економічної самостійності регіонів, посилення їх впливу на політичні